

Dyplomacja w służbie wojny na przykładzie konfliktu Hammurabiego z Rim-Sinem z Larsy¹

Hammurabi (1792–1750 p.n.e.)² – najwybitniejszy władca dynastii starobabilońskiej – uczynił z niewielkiego państewka potężne królestwo obejmujące prawie całą Mezopotamię, a ze swojego rodzinnego miasta Babilonu – główną metropolię regionu na całe tysiąclecie. Dokonał tego w niespełna dziesięć lat nieomal nieprzerwanych podbojów i zwycięskich kampanii wojennych, mając za przeciwników władców równie silnych, a niekiedy nawet silniejszych od niego. Ówczesna Mezopotamia podzielona była na przynajmniej kilkanaście państw amoryckich i hurycckich, a w jej bezpośrednim sąsiedztwie znajdowały się takie potęgi jak Elam czy syryjski Jamchad. Wszystkie one wchodziły w mniej lub bardziej trwałe koalicje, walcząc ze sobą zaciekle o wpływy, terytoria lub hegemonię.

Rozpoczynając w 30. roku panowania swój marsz ku chwale, Hammurabi miał, nie licząc mniejszych wrogów, przynajmniej kilku równorzędnych sobie zdeklarowanych przeciwników (np. Elam, Ešnunnę, Larsę), a także początkowych sojuszników (Mari, Jamchad, Ekallatum), którzy w ostateczności również musieli stać się jego rywalami w walce o hegemonię. W tej tak bardzo skomplikowanej sytuacji politycznej, przy ciągle zmieniających się koalicjach, kluczem do osiągnięcia końcowego sukcesu była niewątpliwie skutecznie prowadzona polityka i umiejętność wchodzenia w aktualnie najkorzystniejsze sojusze. Miarą wielkości władcy Babilonu niech pozostanie fakt, że umiejętnymi zabiegami dyplomatycznymi nie dopuścił praktycznie nigdy do wiodącej ku niechybnej klęsce jednoczesnej walki z kilkoma silnymi przeciwnikami.

¹ Stosowane skróty: ARM 26/2 = D. Charpin, F. Joannès, S. Lackenbacher, B. Lafont, *Archives épistolaires de Mari I/2*, Archives Royales de Mari 26/2, Paris 1988; ARM 27 = M. Birot, *Correspondance des gouverneurs de Qatūnān*, Archives Royales de Mari 27, Paris 1993; RIME 4 = D. Frayne, *Old Babylonian Period (2003–1595 BC)*, The Royal Inscriptions of Mesopotamia. Early Periods, vol. 4, Toronto–Buffalo–London 1990.

² W artykule stosowana jest chronologia krótka, wychodząca z założenia, że 6. rok panowania Ammi-šaduqi przypada na 1641 r. p.n.e.

Celem niniejszego artykułu jest właśnie ukazanie tej podstawowej według mnie przyczyny sukcesów Hammurabiego – bezwzględnej i skutecznej dyplomacji, dzięki której prawie każdorazowo (przed każdym ważnym starciem) udawało mu się, nieomal w przeddzień planowanego ataku, doprowadzać do izolacji politycznej swojego aktualnego przeciwnika. Podbijając w ten sposób kolejne państwa, praktycznie nie dopuścił nigdy do poważnego starcia na dwóch frontach.

Jakkolwiek chronologicznie interesować nas będą dwa lata panowania Hammurabiego (1764–1763 p.n.e.), podczas których odniósł on swoje największe sukcesy (pokonanie Elamu i podbój królestwa Larsy), otwierające mu drogę do dalszych podbojów, to istotą niniejszego artykułu jest próba ukazania sztuki dyplomacji Hammurabiego na przykładzie jednego z bardziej znaczących epizodów tegoż procesu – wojny z Rim-Sinem z Larsy.

1. Źródła

Jednym z istotnych powodów wyboru takiego tematu jest również istnienie tak wspaniałych i zupełnie unikalnych źródeł, jakimi są tak zwane listy z Mari – bardzo liczny zbiór autentycznych raportów wywiadowczych, poselskich i wojskowych, pisanych na bieżąco do króla Mari Zimri-Lima przez jego posłów, dowódców wojskowych, namiestników prowincji i szpiegów. Pozwalają one poznawać tak interesujące zagadnienia z perspektywy, którą bardzo rzadko mają do dyspozycji badacze dziejów starożytnych. Odnosi się to zarówno do całkowicie wyjątkowego charakteru owych źródeł, jak też dokładności i precyzji uzyskiwanych dzięki nim informacji w wymiarze chronologicznym i faktograficznym.

Dla przykładu, jeśliby opierać się na określeniach rocznych Hammurabiego, to informacje w nich zawarte są bardzo lakoniczne i w niewielkim stopniu wyjaśniają, jak doszło do danych wydarzeń. Te sprzed 30. roku panowania wręcz milczą o dokonaniach politycznych króla Babilonu, sprawiając niewątpliwie fałszywe wrażenie jego jakoby bierności dyplomatycznej. Hammurabi miałby zajmować się wtedy jedynie sprawami wewnętrznymi, najczęściej o charakterze kultowym, uznając za swe największe osiągnięcia w długim okresie aż 18 lat (od 11. do 29. roku panowania)³ wyłącznie budowę świątyń i sanktuariów, wyświęcanie posągów czy też kopanie małych kanałów irygacyjnych. Za jedyne dokonania w jakikolwiek sposób związane z działalnością polityczną można co najwyżej uznać budowę murów obronnych miast Bašum (21. rok panowania) i Sippar (25. rok panowania). W przełomowym 29. roku panowania miałby Hammurabi spokojnie zajmować się wyświęcaniem mie-

---

³ Czyli lata 1782–1765 p.n.e.

dzianego posągu bóstwa Šala. Na tym tle zupełnie zaskakują bezpośrednio potem następujące określenia dwóch kolejnych lat z interesującego nas okresu:

rok 30: Rok: król Hammurabi, mocarz ukochany boga Marduka, siłą potężną bogów wielkich wojska Elamu (pochodzące z obszaru aż) od granicy kraju Marhaši oraz (wojska) krajów Subartu, Gutium, Ešnunny i Malgium, w całej swej liczbie przybyłe jednocześnie pokonał i podstawy kraju Sumeru i Akadu wzmocnił;

rok 31: Rok: król Hammurabi, ufający bogom Anu and Enlilowi, idącym na czele jego wojsk, wielką siłą przez bogów wielkich obdarowany, wojska kraju Jamutbal zniszczył i króla ich, Rim-Sina poddał swym rozkazom [...] kraj Sumeru i Akadu swej woli podporządkował.

Po 28 latach braku informacji o jakichkolwiek wojnach, czy choćby działaniach politycznych, mamy następujące po sobie dwie bardzo ważne zwycięskie kampanie przeciw najsilniejszym państwom regionu (Elam i Larsa), wynoszące Babilon do rangi czołowego mocarstwa nie tylko w samej Mezopotamii. Doprawdy trudno o bardziej dobitne świadectwo niedoskonałości owych źródeł do poznania rzeczywistej działalności Hammurabiego w tym okresie.

Również określenia roczne jego sojusznika (Zimri-Lima króla Mari) oraz przeciwnika (Rim-Sina króla Lary) nie dostarczają praktycznie żadnych interesujących nas informacji.

Niewiele lepiej pod tym względem przedstawiają się zachowane inskrypcje królewskie władcy Babilonu. Przeważnie są to standardowe napisy fundacyjne lub wotywnie potwierdzające co najwyżej przynależność danego miasta lub regionu do państwa babilońskiego. Jedyne dwie inskrypcje, które najwyraźniej nieco dokładniej opisywały zwycięstwa Hammurabiego są niestety bardzo poważnie uszkodzone. Pierwsza, napisana po sumeryjsku, zawiera jedynie wzmiankę o samym zwycięstwie nad Larsą, najwyraźniej łącząc je z jakimiś działaniami króla Babilonu względem władcy Ešnunny, Šilli-Sina.

1. [...] Šilli-Sin król Ešnunny [...]
  2. [... Hammurabi] król Larsę uczynił uległą
  3. [...] po zniszczeniu, wznosił [...] personel króla [...]
  4. [...] ofiary modlitewne dla króla [...]⁴
- [...dalej uszkodzenie...]

Druga, zredagowana w języku akadyjskim, wspomina wyłącznie o walkach Hammurabiego z Ešnunną oraz jej sojusznikami z rejonu rzeki Dijali oraz środkowego i górnego biegu Tygrysu. Wydarzenia te miały miejsce w rok po zwycięstwie króla Babilonu nad Larsą (32. rok panowania).

⁴ RIME 4:E4.3.6.5, 1–4

- 1' [...] bitwę [...]
 2' [...] ?? [...]
 3' [...] nad Tygrysem do [...]
 4' [...] pomiędzy Mankisum w [...]
 5' [...] ?? Mankisum, armia jego
 [...uszkodzonych kilka wierszy...]
 6' [Šilli]-Sin król Ešnunnu
 7' [...] jego posłuchali
 8' [...] ?? ustanowił i
 9' [...] od Gutium aż do [...]
 10' [...] ani jeden nie [...]
 11' [...] ???, król Ekallatum [...] ⁵
 [...dalej uszkodzenie...]

Taki zatem obraz, który się wyłania ze wszystkich innych dostępnych źródeł, jest schematycznie sielankowy. Hammurabi rok po roku w zupełnie nieznanych okolicznościach i w sposób zadziwiający pokonywał wszystkich swoich przeciwników, a w końcu i dotychczasowych sojuszników, by po blisko 10 latach nieprzerwanych sukcesów zapanować nie tylko nad Sumero-Akadem, ale też nad prawie całą Mezopotamią. Tak po prostu. W tej sytuacji nie ulega wątpliwości, że jedynie dzięki listom z Mari możemy uzyskać bardziej dokładny i wiarygodny obraz wydarzeń, które doprowadziły do zdecydowanej supremacji Babilonu.

Będziemy zatem poznawać działania Hammurabiego nie ze źródeł babilońskich, pozostawionych przez samego króla lub jego urzędników, ale poprzez teksty autorstwa funkcjonariuszy jego ówczesnego sojusznika – króla Mari. W grę wchodzi lista następujących poddanych Zimri-Lima:

Abi-mekima – ambasadora i oficjalnego posła Zimri-Lima w Babilonie,
 Buqaquma – namiestnika graniczącej z Babilonią prowincji Sapiratum,
 Iddijatuma – dowódcy garnizonu mariockiego w mieście Karana,
 Jarim-Addu – rezydenta w Babilonie,
 Jasim-Hammu – dowódcy oddziału sojuszniczego w wojnie z Larsą,
 Šarrum-andulli – dowódcy oddziału sojuszniczego w wojnie z Larsą,
 Zimri-Addu – namiestnika północnej prowincji Qaṭṭunan, później posła przebywającego w Babilonie.

2. Zarys sytuacji politycznej w Mezopotamii w okresie bezpośrednio poprzedzającym podboje Hammurabiego

Jak już wspomniałem, Mezopotamia w czasach Hammurabiego stanowiła istną mozaikę większych lub mniejszych królestw, księstw lub terytoriów plemiennych powstałych po rozpadzie niegdyś potężnego sumero-akadyjskiego imperium III dynastii z Ur. Tworzyły ją przede wszystkim państewka amo-

⁵ RIME 4:E4.3.6.6, 1–11.

ryckie i w mniejszym stopniu huryckie (północno-wschodnia Mezopotamia), od wschodu i północnego wschodu otaczane terenami plemion górskich z Zagrosu i Kurdystanu (np. Gutejczyków, Lulubejczyków, Turukkeńczyków). Na ich zapleczu wschodnim rozciągało się potężne wówczas państwo Elamu, którego władca (sukkal) rościł sobie najwyraźniej pretensje do tytularnej zwierzchności nad wszystkimi panującymi w Mezopotamii dynastiami amoryckimi, co przejawiało się chociażby w stosowaniu względem niego w korespondencji dyplomatycznej terminu „ojciec”, przy jednoczesnym traktowaniu się przez nich samych jak „bracia”. Najsilniejszymi państwami mezopotamskimi były wówczas Larsa, Babilon, Ešnunna, Mari, Ekallatum, Nuzi, Arrapha. Wśród tych mniej znaczących odnajdujemy Malgum, Mankisum, Der, Karana, Kurda, Allahad, Andariq, Urgiš, Ida-Maraš, Ilan-šura, Qabara, Razama, Šehna, Šemšarra oraz wiele plemion półkoczowniczych (np. znani z listów z Mari Hanejczycy, Sutejczycy, Numhejczycy). Wszystkie one działały w stanie permanentnego napięcia politycznego, w sytuacji błyskawicznie zmieniających się koalicji, prowadzonych wojen, pertraktacji i zawieranych układów pokojowych. Co jakiś czas spośród nich wyrastał hegemon lub pretendent do sprawowania hegemonii, któremu udawało się podporządkować na dłuższy lub krótszy okres większy obszar kraju. Na północy byli to np. Jarim-Lim z Mari, Šamši-Addu z Ašur (Ekallatum) lub okresowo Ešnunna, na południu zaś najczęściej Larsa, której powoli wyrastał coraz silniejszy konkurent w postaci Babilonu.

Podobnie skomplikowana sytuacja polityczna panowała w zdominowanej przez semickich Kananejczyków Syrii, przy czym spośród tamtejszych państw największy udział w wydarzeniach rozgrywających się na terenie Mezopotamii odgrywały – jak się zdaje – królestwo Jamchadu (podówczas sojusznik Mari i Babilonu), Karkemiš, Alalah oraz neutralna, względnie raczej wroga Hammurabiemu Qatna.

Dojście do władzy Hammurabiego nie zmieniło początkowo powyższego obrazu politycznego. Sukcesy jego ojca (Sin-muballiṭa) w walce z Larsą, zniwelowała jeszcze pod koniec jego panowania udana kontrofensywa Rim-Sina, a sam Hammurabi zaraz po objęciu tronu zajął się przez pierwsze 6 lat sprawami wewnętrznymi. Dopiero później, korzystając najwyraźniej ze wsparcia dyplomatycznego i sojuszu z potężnym władcą Asyrii⁶ Šamši-Addu, przystąpił w 7. roku panowania (1786 r. p.n.e.) do intensywnych działań militarnych, rozpoczynając je udaną wojną z Larsą (królestwo Jamutbal) i odbiciem z rąk Rim-Sina ważnych miast Isin i Uruk⁷. Później toczył zacięte walki z sąsiednim

⁶ Pozostaje przy tradycyjnym określeniu Šamši-Addu jako władcy staroasyryjskiego, gdyż najnowsze dyskusje o formalnym zakwalifikowaniu jego amoryckiego państwa („królestwo Górnej Mezopotamii”) zdecydowanie wykraczają poza ramy niniejszego artykułu. Niezależnie od ich słuszności nie zyskały jeszcze statusu wiedzy powszechnej (podręcznikowej).

⁷ Określenie roczne 7. roku panowania Hammurabiego brzmi: „rok: (Hammurabi) (miasta) Uruk i Isin zdobył”.